

Моніторингова компетенція керівника навчального закладу як складова його професійної компетентності

На основі аналізу функціонально-змістових характеристик моніторингової компетенції керівника навчального закладу та її місця в структурі професійної управлінської компетентності обґрунтовується положення про те, що моніторингова діяльність є важливим чинником реалізації професійної компетентності сучасного освітнього менеджера.

Ключові слова: моніторинг, компетенція, компетентність, моніторинг в освіті, моніторингова компетенція, управлінська компетентність.

Korneiko A. O. The Monitoring Competence of the Head of Educational Institution as the Component of his Professional Competence.

Basing on the analysis of the functional and semantic characteristics of monitoring competence of the head of educational institution and its place in the structure of the professional managerial competence, the article substantiates the position, according to which the monitoring is an important factor in the realization of the professional competence of modern educational manager.

Key words: monitoring, competence, competency, monitoring in education, monitoring competence, managerial competence.

Постановка проблеми. У процесах модернізації, що визначають стратегії розвитку сучасного українського суспільства, особливого значення набуває ефективність функціонування системоутворювальних суспільних сфер, ключову роль серед яких відіграє освіта. Як своєрідне дзеркало суспільно-політичних процесів, вона вимагає системних, глобальних перетворень. Вектор змін лежить у площині якісних перетворень на усіх рівнях освітня середовища, включаючи рівень освітнього менеджменту. Тому сьогодні поряд з проблемою необхідності підвищення якості освіти фундаментального змісту набуває потреба нових підходів та оптимальних інновацій у напрямку оновлення системи управлінської діяльності керівника освітньої установи.

Соціальні та політичні чинники, які висувають нові запити щодо оновлення парадигми освіти, окреслюють зростаючі вимоги, що їх ставить сьогодення перед сучасним керівником навчального закладу. Адже, як свідчить досвід вітчизняних освітніх змін, жодна реформа не зможе досягнути мети, якщо найголовніша структурна ланка галузі – школа, з її потужним генератором – системою управління не відмовиться від застарілих стереотипів адміністрування і не буде готова до змін не тільки у змісті навчання, а й у техніках та технологіях професійної діяльності менеджера. Отож, проблема змісту та детермінант професійної компетентності керівника освітньої установи, серед яких – володіння дослідницькими технологіями комплексного оцінювання стану керованої освітньої системи, що є основою моніторингової діяльності, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науковій літературі існує ряд праць, які тією чи іншою мірою торкаються окресленої проблеми. За ключовим предметом дослідження їх можна розділити на кілька груп. Так, серед розробок, присвячених питанням розвитку управлінської культури керівника навчального закладу загалом, заслуговують на увагу дослідження В. Маслова, Г. Єльникової, Л. Даниленко, В. Гуменюк, О. Пирогова, В. Панасюк, В. Пікельної та ін.

Проблема професійної компетентності в цілому та управлінської – керівника освітньої установи зокрема була фундаментально досліджена в роботах вітчизняних та закордонних дослідників: Н. Бібіка, Є. Єрмакової, С. Клепка, О. Локшиної, О. Овчарук, І. Родигіної, І. Зимньої, А. Хуторського, Е. Зеєра, Н. Сахарової, С. Шишова, Дж. Равена, Л. Спенсера, Р. Вайта й інших. Компетентність у парадигмі професійної діяльності стала об'єктом наукової уваги Б. Генкіна, Т. Базарова, С. Мартинова, А. Погорадзе, В. Співака.

У працях О. Пометун, В. Введенського, В. Гриньової, Л. Карпової, В. Лозової, А. Маркової, Т. Мельниченко, Т. Мітіної розглядається питання суті, структури та змісту, а також різних видів професійно-педагогічної компетентності. В цьому контексті закономірності формування та практичне застосування професійно-педагогічних умінь досліджують В. Бондар, І. Бех, Н. Кічук. Феномен професійної зрілості викладача став предметом досліджень Н. Гузій, Г. Троцько.

Ряд авторів порушують проблему функціональних можливостей моніторингу як засобу підвищення якості управлінської діяльності та моніторингової компетенції в структурі професійної компетентності сучасного керівника. Так, роль моніторингу як науково-

дослідницької технології оцінювання стану освітньої системи та практичного інструменту управління нею розглядається у роботах О. Касьянкової, Т. Волобуєвої, О. Бондар, З. Рябової, А. Деркача, Г. Бардьер, І. Ромазан, Т. Чередникової та ін.; у контексті удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою загалом і навчальним закладом зокрема моніторинг досліджують П. Анісімов, В. Зуев; як засіб впливу на ефективність стратегічного планування в освіті та при здійсненні педагогічних інновацій – О. Майоров, Л. Шибаєва, О. Мариновська, А. Орлов та інші науковці. Моніторингова компетенція у контексті науково-дослідної культури керівника розглядається у працях І. Жерносек, Н. Ячиної та ін.

Метою нашої статті є дослідження моніторингової компетенції керівника закладу освіти як детермінанти його професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що першочерговими завданнями, які нині стоять перед освітньою галуззю, є приведення змісту освіти, технологій навчання і методів оцінки якості освіти у відповідність із вимогами сьогодення. Вирішення цих стратегічних освітніх завдань залежить від якості процесу управління освітньою системою, насамперед на рівні навчального закладу, що корелюється рівнем компетентності керівника, а також ступенем оволодіння ним змістом, методами і формами ефективного управління. Рушієм такого якісного управління є управлінська культура керівника – система знань, умінь та навичок, особистісних якостей, мотивів і цінностей, які забезпечують якісне виконання керівником своїх обов'язків, успішну взаємодію з учасниками управлінського процесу та ефективність управління загалом [6, 6].

У свою чергу рівень управлінської культури зумовлений станом професійної (у нашому випадку управлінської) компетентності, яка визначається сформованістю комплексу професійних знань, ділових умінь і навичок, а також особистісних якостей, необхідних для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків, розвитку загальної і професійної культури, потрібної для формування ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості; мотивації професійної діяльності [9, 50–51].

Це поняття визначається як «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [10, 149]. Водночас професійна педагогічна компетентність дослідниками трактується як властивість особистості, що виявляється у заснованій на знаннях і вміннях здатності до педагогічної діяльності, у потенційних можливостях до самостійної й ефективної реалізації цілей педагогічного процесу.

На думку ряду дослідників, професійно-педагогічну управлінську компетентність варто розглядати як особистісну властивість також тому, що мова йде не просто про суб'єкт управління, а про керівника освітнього закладу, перш за все як професіонала,

з притаманними йому особистісними якостями [7; 12]. Аналіз розглянутого поняття у такому контексті дає підстави стверджувати, що управлінська компетентність – це властивість, притаманна керівнику школи як особистості, але виявляється вона в усіх сферах його діяльності як професіонала. Отже, професійно-педагогічна управлінська компетентність керівника школи є явищем, з одного боку, видовим (окремим) щодо більш загальних (управлінська компетентність, управлінська культура, культура праці), а з іншого – може розглядатися як одна з характеристик особистості керівника, що суттєво впливає на якість його професійної управлінської діяльності [7].

Зазначимо, що професійна компетентність не зводиться лише до набору певної суми знань та умінь, а визначається також наявністю у фахівця потенціалу щодо постійного їх оновлення з метою якісного та ефективного застосування у реальній освітній практиці [1, 158]. Розуміння професійної компетентності як властивості особистості, що виражає рівень засвоєння нею певного особистісного, соціального та професійного досвіду й забезпечує прийняття конкретного рішення в якійсь сфері, дає підстави для висновку: професійна компетентність менеджера освіти – це складна інтегральна характеристика керівника навчального закладу, що містить комплекс знань і умінь, властивостей і якостей особистості, які, перебуваючи у динамічному зв'язку, забезпечують результативність, якість та ефективність управлінської діяльності. Складність окресленої дефініції зумовлена діалектичним поєднанням двох сутнісних характеристик менеджера освіти: педагогічної, що визначається особливістю суспільної ролі вчителя, та управлінської, зумовленої специфікою діяльності керівника.

Можна констатувати існування як широкого, так і більш вузького тлумачення поняття «професійна компетентність». У широкому сенсі компетентність в основному розуміється як ступінь соціальної, професійної й психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень розвитку особистості і її готовність до конкретного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, як міра інтегрованості людини в діяльність. Вузьке розуміння окресленої дефініції спрямовує нас до тлумачення поняття «компетенція» [2].

Якщо поняття професійної компетентності як єдності теоретичної і практичної готовності до виконання педагогічної діяльності [14, 93] закономірно впливає із наявності у суб'єкта певного набору знань, умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності, то здатність особи на їх основі виконувати певні складові діяльності є професійною компетенцією. Таким чином, можемо констатувати, що професійні компетенції – це функціональні характеристики, які фактично

визначають міру реалізації управлінської компетентності [4, 34; 5, 4].

Важливе місце серед згаданих компетенцій у структурі управлінської компетентності посідає функціональна здатність усебічно аналізувати керовану систему, прогнозувати її динаміку і таким чином вирішувати інноваційні педагогічні задачі не тільки і не стільки на основі своєї професійної інтуїції й досвіду, скільки на основі системного аналізу поточного стану і результативності навчально-виховного процесу та здійснення відповідного планування своєї діяльності, що, як відомо, є квінтесенцією моніторингової діяльності керівника. Ефективність такої діяльності здебільшого зумовлюється належним рівнем розвитку особливих інтегративної якості, яку можна означити як моніторингову компетенцію, – значущу і відносно самостійну підсистему в структурі професійної компетентності управлінця [15, 3].

Системне дослідження означеної категорії дозволяє визначити моніторингову компетенцію керівника як складову професійної компетентності, що, формуючись у процесі здобуття знань і вмінь та розвиваючись у ході професійної діяльності, відображає сукупність професійно значущих якостей, які забезпечують успішну реалізацію усебічного аналізу стану й результативності навчально-виховного процесу, власного професійно-особистісного розвитку і здійснення на основі цього відповідного планування, коректування, прогнозування своєї діяльності.

Як відомо, під моніторингом розуміють постійне спостереження за будь-яким явищем чи системою для аналізу їх стану та зіставлення з бажаним результатом або первинним уявленням [11, 74]. За словами Г. Єльникової, моніторинг в освіті – це супровідне оцінювання і поточна регуляція будь-якого освітнього процесу, система, що складається з показників, об'єднаних в еталон, методів їх розробки і постійного спостереження за станом та динамікою об'єкта з метою його оперативної діагностики та випереджувального визначення диспропорцій [3, 178]. За такого трактування, здатність усебічно аналізувати освітню систему, прогнозувати її динаміку, встановлювати відповідність чи невідповідність результатів початковим припущенням, що базується на комплексі спеціальних знань, умінь, якостей та набутого досвіду, і є характеристикою моніторингової компетенції керівника закладу освіти як необхідної складової його професійної компетентності.

Моніторингова компетенція включає в себе комплекс відповідних знань та вмінь (інформаційних, діагностичних, аналітичних тощо), а також професійно значущих особистісних якостей як своєрідних внутрішніх факторів, завдяки яким відбувається її «зовнішня» реалізація. В такому своєму прояві вона виступає одночасно і як умова, і як наслідок розвитку професійної компетентності керівника, тобто є детермінантою щодо останньої,

визначаючи корелюючий зв'язок між здійсненням моніторингової діяльності та ступенем ефективності реалізації професійних функцій. Тому саме сформованість моніторингової компетенції менеджера освіти можна вважати важливою ознакою його професіоналізму [15, 3].

Разом з тим, сучасна педагогічна теорія та практика не володіють достатньо ефективними науково-методичними інструментами формування моніторингової компетенції керівника, оскільки традиційно в структурі його професійної діяльності акцент робиться на контрольній функції. Методики формування окремих професійних компетенцій, які є у розпорядженні освітнього менеджменту, не відображають достатньою мірою специфіки моніторингової компетенції як системної якості. Окрім того, моніторингова діяльність увійшла в практику функціонування сучасних освітніх установ порівняно недавно. Ці обставини актуалізують необхідність цілеспрямованого вивчення феномену моніторингової компетенції сучасного менеджера освіти, а також створення оптимальних умов для її формування [15, 14].

Слід зазначити, що формування моніторингової компетенції керівника ЗНЗ є процесом, спеціально спрямованим на вироблення в управлінця здатності та готовності до набуття, розширення й використання в управлінській діяльності інформаційних, рефлексивно-аналітичних, дослідницьких, прогностичних та інших знань, умінь та навичок, сукупність яких покликана реалізувати здатність менеджера до здійснення освітнього моніторингу.

На думку ряду дослідників, до структури моніторингової компетенції входять мотиваційний, когнітивний і проєктувальний складники. Цільові, змістові та процесуальні характеристики досліджуваного явища реалізуються через ці компоненти і відображають особливості відповідної діяльності [15, 15].

Мотиваційний компонент визначається особистісною спрямованістю на усвідомлення необхідності розвитку здатності до здійснення моніторингової діяльності. Як зміст мотиваційної складової розглядається розуміння значущості цієї діяльності в управлінській практиці, а також ролі моніторингової компетенції як важливого компонента менеджерської діяльності. Отже, інтегративно-узагальнювальним показником окресленої складової є психолого-педагогічна готовність керівника до моніторингової діяльності.

Когнітивна (теоретико-пізнавальна) складова в структурі моніторингової компетенції органічно включає до комплексу знань управлінця специфічні знання про функціонально-технологічні характеристики освітнього моніторингу та способи його реалізації. Когнітивний компонент виступає своєрідним «інтегратором» моніторингової компетенції, передбачаючи здатність керівника до управлінських педагогічних інновацій. За такого підходу узагальнювальним показником за цим компонентом є його теоретична готовність до моніторингової діяльності.

У проектувальному складнику моніторингової компетенції втілюється одна з найважливіших функціональних характеристик сучасного керівника навчального закладу, яка полягає у планомірному конструюванні подальшого змісту і векторів навчально-виховного процесу. Це досягається в ході наукового опрацювання результатів моніторингу, аналізу та інтерпретації отриманих даних та прийняття відповідних коригувальних рішень.

Такий підхід ґрунтується на можливостях моніторингу здійснювати інформаційний супровід, оцінювати, порівнювати, проводити зіставлення існуючого стану об'єкта із запланованим, виявляти проблеми, позитивні й негативні тенденції, прогнозувати подальший розвиток об'єкта та приймати на цій основі рішення щодо поточного коригування, а отже підвищувати якість та ефективність педагогічного процесу [8, 44].

Тому узагальнювальною характеристикою окресленої складової є функціональна готовність керівника до моніторингової діяльності.

Реалізація кожного компонента відбувається завдяки сформованим в освітнього менеджера інформаційним, науково-дослідницьким, діагностичним, рефлексивно-аналітичним, прогностичним, проектувальним та іншим знанням і вмінням, які під впливом змінного середовища повинні постійно оновлюватися. При цьому професійно значущі особистісні риси виконують роль умов, завдяки яким характеристики моніторингової діяльності перетворюються у системні елементи професійної компетентності.

Перебуваючи у діалектичній єдності, зазначені складові забезпечують активний пошук керівником нових підходів до аналізу своєї професійної діяльності на системній, цілеспрямованій та науково обґрунтованій основі. Саме тому моніторингова діяльність є чинником формування управлінської професійної культури керівника закладу освіти.

Висновки. Отже, з огляду на те, що вітчизняна освіта сьогодні потребує розбудови, а складність, багатоаспектність і взаємозалежність управлінських проблем окреслюють перспективи пошуку нових підходів та оптимальних інновацій управлінської діяльності, саме моніторингова діяльність в освіті може виконати роль ресурсної бази для задоволення потреб цього пошуку. Саме тому готовність сучасного управлінця до моніторингової діяльності все більше позиціонується як стиль науково-педагогічного мислення [13, 15].

Розуміючи моніторингову компетенцію керівника навчального закладу як елемент інформаційно-кореляційного супроводу освітньої системи, а також як оперативно-технологічну та стратегічно-прогностичну складову управлінської діяльності, менеджмент освіти трактує цю дефініцію і як функцію, і як системний елемент, і як механізм реалізації професійної компетентності сучасного керівника. Будучи одночасно й умовою, і наслідком розвитку професійно-педагогічної управлінської компетентності, моніторингова компетенція виступає детермінантою щодо останньої, визначаючи ступінь її сформованості та ефективність реалізації у професійній діяльності сучасного освітнього менеджера.

Література

1. Введенский В. Н. Профессиональная компетентность педагога : пособие для учителя [Текст] / В. Н. Введенский. – СПб. : Просвещение, 2004. – 158 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду [Електронний ресурс] / М. С. Головань. – Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua>
3. Ёльникова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія [Текст] / Г. В. Ёльникова. – К. : ДАККО, 1999. – 302 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования [Текст] / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
5. Иванов Д. А. Компетенции и компетентностный подход в современном образовании [Текст] / Д. А. Иванов // Завуч. – 2005. – № 1. – С. 4–24.
6. Касьянова О. М. Моніторинг в управлінні навчальним закладом [Текст] / О. М. Касьянова, Т. Б. Волобуєва // Управлінський супровід моніторингу якості освіти. – Х. : Основа, 2004. – 96 с. – (Серія «Б-ка журн. „Управління школою“»; Вип. 1 (13)).
7. Кравчук О. Управлінська культура керівника навчального закладу як фактор ефективного функціонування освітньої установи [Електронний ресурс] / О. Кравчук. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/17514/1.202.pdf>
8. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика [Текст] / Тетяна Лукіна. – К. : Шкільний світ, 2006. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
9. Мельник В. К. Підвищення управлінської кваліфікації керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Валентина Костянтинівна Мельник. – К., 2003. – 220 с.
10. Професійна освіта : словник : навч. посібн. [Текст] / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.
11. Рябова З. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів [Текст] / З. Рябова // Моніторинг у ЗНЗ / упоряд. М. Голубенко. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
12. Святоха В. А. Вплив управлінської культури керівника вищого навчального закладу на ефективність менеджменту [Текст] / В. А. Святоха // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – № 3. – С. 237–242.
13. Синьогіна О. З досвіду впровадження комплексного моніторингу [Текст] / О. Синьогіна // Рідна шк. – 2003. – № 11. – С. 14–15.
14. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття [Текст] / С. О. Скворцова // Наука і освіта. – 2009. – № 4. – С. 93–94.
15. Ячина Н. П. Формирование мониторинговой компетентности учителя в условиях общеобразовательного учреждения : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Надежда Петровна Ячина. – Казань, 2009. – 25 с.